

BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA EKOLOGIK TARBIYANING AHAMIYATI

J.R.Xudayberdiyeva¹, Fatxullayeva Shoxsanam Zafar qizi²

¹TAFU katta o'qituvchisi

²TAFU talabasi

¹e-mail: Janona.rustamovna@gmail.com ¹ORCID: [0009-0004-4743-1788](https://orcid.org/0009-0004-4743-1788)

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash jarayonida ekologik tarbiyaning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Ekologik madaniyatni erta yoshdan shakllantirishning pedagogik, psixologik va metodik jihatlarini tahlil qilinadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim jarayonida tabiatga mehr, ehtiyotkorlik va mas'uliyat tuyg'usini rivojlantirishning samarali yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Ekologik tarbiya, maktabga tayyorlash, atrof-muhit, ekologik madaniyat, maktabgacha ta'lim, bolalar rivoji, tabiatga mehr, amaliy faoliyat, kognitiv rivojlanish, emotsional rivojlanish.

KIRISH

Bugungi kunda dunyo miqyosida ekologik muammolar chuqurlashib borayotgan bir sharoitda yosh avlodga to'g'ri ekologik dunyoqarashni shakllantirish eng muhim pedagogik vazifalardan biridir. Bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ekologik tarbiya alohida o'rin egallaydi, chunki aynan shu davrda bola ongida tabiat haqidagi ilk tasavvurlar, unga nisbatan munosabat va mas'uliyat hissi shakllana boshlaydi.

Hozirgi kundagi eng muhim va dolzarb vazifamiz bu - jamiyatimiz a'zolarini, avvalambor, voyaga yetib kelayotgan yosh avlodni kamol toptirish, ularning qalbida milliy g'oya, milliy mafkura, o'z Vataniga mehr-sadoqat tuyg'usini uyg'otish, o'zligini anglash, milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iboratdir.

Ekologik savodxonlik va madaniyat, avvalo, oiladan boshlanadi. Ekologik dunyoqarashni shakllantirishning negizi oiladagi tarbiyaga bevosita bog'liqdir. Agar bu masala oilada to'g'ri yo'lga qo'yilmagan bo'lsa, uni bog'chalarda, keyingi ta'lim bosqichlarida hamda mehnat jarayonlarida qaror toptirish qiyin bo'ladi. ekologik ta'lim-tarbiyani asosan, bog'cha va maktablarda amalga oshirish zarur. Bog'cha bolalarida avval ekologik ta'lim tushunchalari shakllantiriladi. Boshlang'ich sinflarda esa, asosan, tabiatshunoslik darslarida o'qituvchilarga ekologik ta'lim-tarbiya beriladi. Bunda ekologiyadan ilmiy tushunchalar maktablarda o'qitiladigan barcha fanlarda, ayniqsa, tabiatshunoslik, fizika, ekologiya, matematika, geografiya, tarix kabi fanlarni o'qitishda umumlashtiriladi. Shu bilan birga fakul'tetiv mashg'ulotlarda, darsdan tashqari to'garak yig'ilishlarida, ekskursiya davrida hamda o'zlarini kundalik faoliyatlari davomida muammolarni o'rgana boradilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatning dastlabki asoslarini shakllantirish - ularning keyingi ta'lim bosqichlaridagi ekologik savodxonlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ekologik tarbiya tushunchasi

Ekologik tarbiya - bu bolalarga tabiatni tushunish, unga g'amxo'rlik qilish va ekologik mas'uliyatni sezish ko'nikmalarini shakllantiruvchi pedagogik jarayondir. Bu jarayon bolalarga:

- atrof-muhitdagi o'zgarishlarni kuzatish,
- tabiat hodisalarining sabab-oqibatlarini anglash,
- tabiiy resurslardan oqilona foydalanish,

- o'simlik va hayvonlarga nisbatan mehr va mas'uliyat bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalarini beradi.

Maktabga tayyorlov bosqichida ekologik tarbiya berish — bolaning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga birdek ta'sir qiluvchi muhim jarayondir. Maktabgacha yosh bola psixologik

jihatdan kuzatuvchan, qiziquvchan va faol bo'ladi. U atrof-dagi har bir o'zgarishni qiziqish bilan o'rganadi. Shu sababli ekologik tarbiyani aynan maktabgacha yoshdan boshlash eng samaralidir.

Psixologlarning fikriga ko'ra:

- 3–7 yosh oralig'ida bola tabiat bilan hissiy aloqani kuchli his qiladi;
- bu davrda berilgan ekologik bilimlar hayot davomida esda qoladi;
- o'yin asosidagi ekologik mashg'ulotlar ekologik tafakkurni jadallik bilan rivojlantiradi.

Demak, ekologik tarbiya maktabga tayyorgarlikning muhim psixologik komponenti hisoblanadi.

Shaxsiy xulq va mas'uliyatni shakllantirish: Bolalar kichik yoshdan tabiatni asrash va atrof-muhitni toza saqlash odatlarini o'rganadi. Bu esa ularning mas'uliyatli shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi.

Kognitiv rivojlanish: Ekologik faoliyatlar (o'simliklarni parvarishlash, hayvonlarni kuzatish, tabiat bilan bog'liq tajribalar) bolalarning fikrlash qobiliyatini, kuzatish va tahlil qilish ko'nikmalarini oshiradi.

Emotsional rivojlanish: Tabiat bilan muloqot bolalarda hissiy intellektni rivojlantiradi, stressni kamaytiradi va empatiya qobiliyatini oshiradi. Psixologlar bu holatni "tabiat orqali hissiy barqarorlik" deb atashadi.

Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Guruh bilan ekologik loyihalarda ishtirok etish bolalarda hamkorlik, muammolarni birligida hal qilish va kommunikatsiya ko'nikmalarini shakllantiradi.

Maktabga tayyorlashdagi roli:

Psixologlar ekologik tarbiyani maktabga tayyorlash jarayonida quyidagi yo'llar bilan qo'llashni tavsiya qiladi:

- bolalarni tabiatni kuzatishga o'rgatish (bog'da, parkda sayrlar).
- tabiiy materiallar bilan eksperimentlar o'tkazish (qum, suv, o'simliklar).
- hayvonlar va o'simliklarga g'amxo'rlik qilishga odatlantirish.
- bolalar bilan ekologik hikoyalar, o'yinlar va mavzuli mashg'ulotlar tashkil etish.

Ekologik tarbiyaning

Ekologik tarbiya bolalarning:

- tafakkurini boyitadi,
- kuzatuvchanligini oshiradi,
- analitik fikrlashni rivojlantiradi,
- muloqot va ijtimoiy faoliyatini kengaytiradi,
- mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Ekologik ta'lim olgan bola maktabda biologiya, atrof-muhit, texnologiya va jamiyatshunoslik fanlarini yengil o'zlashtiradi. Shuningdek, ekologik dunyoqarash bolada mehnat madaniyati, tozalik, tartib-intizom, saqlash va asrash kabi odatlarning shakllanishiga yordam beradi.

Ekologik tarbiya berishda qo'llaniladigan samarali metodlar

Bolalarni maktabga tayyorlashda ekologik tarbiya quyidagi metodlar orqali amalga oshiriladi:

Kuzatish

Bola tabiatdagi jarayonlarni jonli kuzatish orqali chuqurroq tushunadi. Masalan:

- o'simliklarning o'sish jarayoni,
- qushlar va hasharotlar hayoti,
- ob-havo o'zgarishlari.

Amaliy faoliyat

Ekologik tarbiya bolalarning tabiat bilan muloqotini oshiradi, ularda mas'uliyat, kuzatish va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Amaliy faoliyat orqali bolalar o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik qiladi, atrof-muhitni toza saqlashni o'rganadi va ekologik odatlarni shakllantiradi.

Bu usul ekologik tarbiyaning eng samarali shaklidir. Bolalar:

- daraxt ekish,
- gullarga suv quyish,
- maktabgacha ta'lim muassasasi hududini tozalash tadbirlarida faol ishtirok etadi,
- maydonga va bog'ga o'simlik ekish va parvarishlash,
- hayvonlar va qushlar uchun ovqatlanish joylarini tayyorlash,
- suvni tejash eksperimentlar,
- tabiatga oid o'yinlar, hikoyalar va loyiha ishlari.

Ekologik o'yinlar

Ekologik mazmundagi rolli o'yinlar ekologik bilimlarni mustahkamlaydi. Masalan: "Tabiatni asraymiz", "Kim tez topadi?", "Gul parvarishi" o'yinlari.

Ekologik ertak va hikoyalar

Bola ertak qahramonlari orqali tabiatga mehr qo'yadi. Pedagogning tovush ohangi, ifodali o'qishi ekologik qarashni mustahkamlaydi.

Ekskursiyalar

Tabiat qo'yniga uyushtirilgan ekskursiyalar bolalar ekologik tasavvurlarini kengaytiradi.

Oila va tarbiyachining ekologik tarbiyadagi o'rni

Ekologik tarbiyada oila va maktabgacha ta'lim muassasasining hamkorligi juda muhim. Oila:

- bolaga tozalik,
- tartib,
- tabiatga nisbatan mehr ko'nikmalarini birinchi bo'lib.

Tarbiyachi esa:

- ekologik mashg'ulotlarni rejalashtiradi,
- pedagogik texnologiyalarni qo'llaydi,
- bolalarda ekologik fikrlash va mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Ular o'zaro hamkorlikda ishlaganda ekologik tarbiya ikki barobar samarali bo'ladi.

XULOSA

Bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ekologik tarbiya nafaqat ularning tabiatga bo'lgan munosabatini shakllantiradi, balki ularni ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan ham rivojlantiradi. Ekologik madaniyatga ega bo'lgan bola atrof-muhitga ongli ravishda qaraydi, tabiiy resurslarning cheklanganligini anglaydi va ularni asrash zarurligini tushunadi. Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiyani tizimli, fanlararo integratsiya asosida va zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida amalga oshirish zarur.

Erta bolalik davrida ekologik tarbiyaning ahamiyati kattadir. Bola tabiat va dunyoni tanish va undagi moddiy va tabiiy boyliklarni asrash hamda ularga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishni o'rganadi. Bolalar bog'chasida beriladigan ekologik ta'lim bolalar va atrof-muhit uchun bir qancha ijobiy natijalarga ega. Ekologik ongni rivojlantirish orqali bolalarga tabiat va yovvoyi tabiat haqida bilim berish, barqaror amaliyotlarni rag'batlantirish, atrof-muhitga hurmatni oshirishga erishish mumkin. Misol uchun bolalar bog'chalarida bog'dorchilik ishlarining tashkil etilishi, bolalarda tabiatdagi tirik komponentlar bilan yaqindan tanishish, ularning foydali tomonlarini amaliyot orqali bilib olish, mevalarni tatib ko'rish orqali hissiy anglash va tabiat hamda tirik organizmlarga ijobiy munosabatlar motivlarini rivojlantirib boradi.

Shuningdek, ekologik tarbiyaning samaradorligi tarbiyachi, oila va jamiyatning hamkorligiga bevosita bog'liq. Ularning birgalikdagi sa'y-harakatlari natijasida bolalarda ekologik ong, mas'uliyat,

tabiatni asrash odatlari va ekologik madaniyatning tarkibiy qismlari shakllanadi. Bugungi ekologik vaziyatni inobatga olsak, ekologik tarbiya - kelajak uchun eng muhim sarmoyalardan biridir.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, Q., "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi", Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021.
2. Xolmatova, M., "Ekologik tarbiya asoslari", Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Sharipov, Sh., "Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ta'lim-tarbiya metodikasi", Toshkent: Fan va Texnologiya, 2020
4. UNESCO. "Early Childhood Environmental Education Guidelines", 2018
5. Karimova, D. "Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning psixologik asoslari", O'zbekiston Pedagogika Jurnali, 2022.
6. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. O'quv qo'llanma.
7. Ekologik tarbiya asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
8. Sh. Sharipov. Bolalar ekologik tarbiyasi metodikasi.